

Asia: VN/27386/2023-VNK-31

Luonnos valtioneuvoston toimenpideohjelmaksi rasismien torjumisesta ja yhdenvertaisuuden edistämisestä

Tarkentavat kysymykset

Millaista sidosryhmäyhteistyötä tulisi tehdä toimeenpanon aikana (yhteistyötahot, yhteistyön muoto ja fokus)?

Valtioneuvoston toimenpideohjelmaa rasismien torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi ei voi toteuttaa laadukkaasti ilman kansalaisyhteiskunnan vahvaa osallistumista, mikäli tarkoituksena on aidosti parantaa hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan vuorovaikutusta (toimenpideohjelman luonnoksessa viitataan valmisteilla olevaan kansalaisjärjestöstrategiaan, jonka yhdeksi tavoitteeksi tämä on kirjattu).

Useat toimenpideohjelman toimenpiteet ovat ministeriöiden käynnissä olevia hankkeita (tai pitkälle suunniteltuja hankkeita), joihin sidosryhmät/toteuttajat on jo valittu. Toimenpideohjelmassa on mainittu useita tapahtumien ja tilaisuuksien järjestämisä, joihin kootaan eri toimijoita ja lisätään tietoisuutta. Näiden foorumien, tapahtumien ja sidosryhmätilaisuuksien luonne ja tavoitteet on määriteltävä kapeasti ja ne antavat vaikutelman siitä, että tapahtumilla ja kampanjoinnilla pyritään ratkaisemaan sellaisia ilmiöitä ja ongelmia, jotka vaativat laaja-alaista ymmärrystä, pitkäjänteistä yhteistä työskentelyä ja rakenteellisia muutoksia.

MLL korostaa julkisen hallinnon ja kansalaisjärjestöjen yhteistyön merkitystä. Järjestöt tekevät työtä pitkäjänteisesti, laaja-alaisesti ja monipuolisesti sekä tarjoavat syvällistä ymmärrystä toimintansa kohderyhmiensä osalta. Ne tarjoavat myös rakenteita yhdenvertaisuuden edistämiseen ja rasismien torjumiseen. MLL pitää valitettavana, että kansalaisyhteiskunnan mahdollisuudet vaikuttaa toimenpideohjelman suunnitteluun ovat olleet vähäiset eivätkä kansalaisjärjestöjen näkökulmat näyttäyty riittävästi ohjelmassa. Tämä näkyy ohjelmaluonnoksessa muun muassa siinä, että lapsen oikeudet ja heidän hyvinvointinsa toteutuminen tulevat esille hyvin niukasti ja olemattomin perusteluin.

MLL on jo aiemmin (15.4.2024) lausunnossaan kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmaan liittyen (<https://www.mll.fi/kannanotot-ja-lausunnot/mlln-lausunto-kansalliselle-lapsistrategialle-lapsistrategian-toimeenpanosuunnitelmasta/>) lausunut, että lapsistrategialla tulisi olla selkeä rooli myös käsillä olevan toimenpideohjelman valmistelussa,

toimeenpanossa ja seurannassa, jotta voidaan varmistaa ja vahvistaa lapsen oikeuksien näkökulmaa ja sen toteutumista poikkihallinnollisesti ohjelman eri toimenpiteiden osalta.

Miten ja missä toimenpiteissä risteävän ja moniperusteisen syrjinnän torjuminen tulisi erityisesti huomioida?

Risteävän ja moniperusteisen syrjinnän torjumisen tulisi olla läpileikkaava periaate koko ohjelmassa. Asia olisi tullut ottaa huomioon ja nostaa tarkasteluun jo ohjelman valmisteluvaiheessa. Esimerkiksi lasten oikeuksien kannalta asia on erittäin merkityksellinen, koska monilla lapsiryhmillä (esim. maahanmuuttotilaislapset, jotka kuuluvat sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön ja/tai heillä on jokin elämäänsä vaikuttava vamma) on riski joutua risteävän ja moniperustaisen syrjinnän kohteeksi ja ilmiö tunnustetaan huonosti.

Mitä sellaisia toimenpiteitä toimenpideohjelmasta puuttuu, joita valtioneuvoston yhdenvertaisuustiedonannon puitteissa pitäisi mielestäsi edistää?

Toimenpideohjelmassa todetaan, että tulevaisuuden yhteiskunnallisen koheesion ja demokratian kannalta erityisen tärkeää on kiinnittää huomiota lasten, nuorten ja perheiden yhdenvertaisuuteen ja osallisuuteen. Kuitenkin ohjelmaan valitut toimenpiteet näyttävät hyvin aikuiskeskeisiltä. Merkittävänä huolenaiheena onkin, että lasten yhdenvertaisuuden edistämiseen ja syrjinnän ehkäisemiseen ei toimenpiteiden toteutuksessa tulla kiinnittämään riittävästi huomiota.

Jo YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen valmisteluvaiheessa nousi esille, että lapset tarvitsevat oman ihmisoikeussopimuksensa, koska lapset ryhmänä ovat rakenteellisesti haavoittuvassa asemassa yhteiskunnassa. Lasten kasvun ja kehityksen turvaaminen edellyttää aikuisten hoivaa ja huolenpitoa, ja lapset ovat myös taloudellisesti riippuvaisia aikuisista. Lapset ovat yhteiskunnassa rakenteellisesti heikommassa asemassa myös siinä mielessä, että heidän kansalaisoikeutensa ja poliittiset oikeutensa toteutuvat heikommin kuin aikuisten. Jos toimenpideohjelmassa ei tunnusteta erityisesti lasten oikeuksien kannalta merkittäviä asioita ja suunnata niihin nimenomaisia toimenpiteitä, ohjelma ei vaikuttavasti ja vakuuttavasti edistä lasten oikeuksia ja hyvinvointia.

MLL esittää huolensa siitä, että erityisesti heikommassa asemassa olevat ja syrjinnälle alttiit lapsiryhmät ovat jääneet toimenpideohjelmassa olemattomalle huomiolle. Toimenpiteissä on vähäisesti huomioitu viimeaikaisia lasten kannalta merkityksellisiä ongelmia yhdenvertaisuuden toteutumisessa.

Toimenpideohjelma painottuu paljon koulujärjestelmässä tehtävään työhön sekä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmien seuraamiseen ja kehittämiseen, mikä sinällään on kannatettavaa, mutta ei riittävää. Kannatettavia on myös ohjelmassa mainitut toimenpiteet rasistisen häirinnän ja väkivallan torjumiseen, mutta myös ne jäävät valitettavan kapeiksi ja yleisluontoisiksi. Harmillisesti ohjelmassa ei juurikaan ole hyödynnetty lasten ja nuorten osalta sitä työtä, mitä tehtiin edellisellä hallituskaudella kansallisen lapsistrategian toimeenpanossa (ks. kansallisen lapsistrategian seurantakertomus <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-515-3>). Tuolloin tuotettiin esimerkiksi toimenpideohjelman kannalta keskeistä verkkomateriaalia (esim. THL:n Tietopaketti sateenkaarilapsista ja -nuorista ammattilaiselle).

Ohjelmassa on myös osa-alue yhdenvertaisuuden toteutumiseen liittyvästä tietopohjasta. MLL korostaa, että useissa tutkimuksissa on tunnustettu merkittäviä tietoaukkoja, jotka liittyvät erityisesti haavoittuvassa asemassa oleviin ja syrjinnälle alttiisiin lapsiryhmiin. Näiden tietoaukkojen

tarkempi kartoitus ja niiden pohjalta tehtävä tietopohjatyön tulisi näkyä myös toimenpideohjelman toimenpiteissä. Tähän liittyy osaltaan myös tietopohjatyö, jota tehdään lasten kokeman väkivaltaan liittyen. Tämän osalta tiivis yhteys Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelmaan on välttämätöntä.

Edellisellä kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmakaudella tehtiin toimenpiteenä ”Trauma- ja väkivaltatietoinen sijaishuolto – selvitys kaltoinkohtelun nykytilasta sekä materiaali ammattilaisille ja opiskelijoille”. Olisi tärkeää tehdä vastaavan tyyppinen selvitys myös vammaisten lasten kaltoinkohtelusta, jotta kaltoinkohtelu tunnistetaan paremmin, siihen voidaan puuttua ja toimien vaikuttavuutta seurata tehokkaasti.

Miten toimenpideohjelman tavoitteiden toteutumista ja vaikutuksia tulisi seurata?

Lasten oikeuksien ja hyvinvoinnin toteutumista tulee toimenpideohjelmassa seurata erityisesti. Lasten osalta toimenpideohjelman vaikuttavuuden seurantaan olisi tullut suunnitella jo sen valmisteluvaiheessa ja kytkeä huolella valittuihin indikaattoreihin. Edellisellä hallituskaudella kansallisen lapsistrategian toimenpiteenä Tilastokeskus kokosi lasten hyvinvoinnin indikaattorit yhteen tietopohjaan ja samalla kartoitti tiedon katvealueita. Tämä koontityö on yksi hyvä lähtökohta myös ohjelman toimenpiteiden seurantaan. Indikaattoriviitemalleihin sisältyy useita indikaattoreita, jotka ovat toimenpideohjelman kannalta tärkeitä.

Yhdenvertaisuus ja sen toteutuminen sekä syrjinnän kieltä eivät ole irrallaan lasten sosiaalisista suhteista, osallisuudesta, turvallisuudesta, asumisesta ja elinoloista tai terveydestä ja hyvinvoinnista. Niihin vaikuttavat myös se, miten palvelut, etuudet ja yhteiskunnan tuki on lasten ja lapsiperheiden osalta järjestetty. Esimerkiksi sosiaaliturvan leikkaukset lisäävät lapsiperheköyhyyttä, joka on keskeinen eriarvoisuutta lisäävä tekijä. Tämän vuoksi toimenpideohjelman toteutus ja seuranta vaativat vahvaa lapsioikeudellista sekä lapsi- ja perhepoliittista osaamista ja ymmärrystä.

MLL korostaa, että toimenpideohjelman toimeenpanon ja seurannan tulee olla avointa ja läpinäkyvää ja tästä syystä tiedottaminen toimenpiteiden etenemisestä ja niiden seurannasta on tärkeää. Pelkkä seuranta ei ole riittävää vaan tulee olla myös valmiudet tehdä korjausliikkeitä niiden ratkaisujen ja toimenpiteiden osalta, jotka osoittautuvat tehottomiksi tai riittämättömiksi.

Muut kommentit

Käsillä olevan toimenpideohjelman mahdollisuudet vauhdittaa yhdenvertaisuutta yhteiskunnassamme ovat vähäiset, koska hallituksen toimet yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja syrjinnän ehkäisemiseksi ovat olleet vähäisiä tai niiden vaikutukset ovat itseasiassa olleet toimenpideohjelman tavoitteiden vastaisia. Näitä ovat olleet muun muassa sosiaaliturvan ja sosiaali- ja terveyspalvelujen huomattavat leikkaukset, maahanmuuttotaustaisten lasten ja perheiden asemaan ja kotoutumiseen liittyvät heikennykset, kansalaisjärjestöjen avustusten leikkaukset sekä hallituksen aito toimimattomuus rasismien ja vihapuheen torjunnassa. Tätä kuvaa sen, että hallitusohjelmassa rasismia eikä vihapuheen torjuntaa mainita lainkaan.

MLL yhtyy yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomuksessaan esittämään näkemykseen, että ”rasismien ja vihapuheen yleistymisen politiikassa on huolestuttava ilmiö, joka vaikuttaa laajalaisesti koko yhteiskuntaan. Tapa, jolla käytämme kieltä – myös eri vähemmistöryhmistä –

merkityksellistää, rakentaa, uusintaa ja muuttaa sosiaalista todellisuutta ympärillämme” (Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus 2023, s. 20).

MLL pitää ongelmallisena, että toimenpideohjelmassa ei ole tarkemmin eritelty, mihin ohjelman toteutukseen varatut 6 miljoonaa euroa on tarkoitus suunnata. Mikäli rahoitus suuntautuu paljolti yksittäisten tapahtumien, verkostotapaamisten ja kampanjoiden järjestämiseen eikä niinkään selkeästi rakenteellisella tasolla vaikuttaviin toimenpiteisiin, jotka vaativat pitkäjänteisempää työtä, ohjelman vaikuttavuus jää huomattavan vajavaiseksi.

MLL pitää huolestuttavana, että viimeaikaiset hallituksen toimet, ml. järjestörahoituksen merkittävät leikkaukset, kaventavat kansalaisyhteiskunnan mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa. Lisäksi lausunnonantamisen mahdollisuudet järjestöjen osalta ovat kaventuneet. Useat järjestöt, jotka edustavat niitä eri väestöryhmiä, joita asia koskee, eivät saa suoraa tietoa lausuntokierroksella olevista esityksistä, mikä kaventaa selkeästi niiden mahdollisuutta tulla kuulluksi. Esimerkiksi lapsi- ja perhejärjestöiltä on pyydetty puutteellisesti lausuntoja ja samoin esimerkiksi vammaisjärjestöiltä. Tämä koskee myös nyt lausunnolla olevaa valtioneuvoston toimenpideohjelmaa rasismien torjumisesta ja yhdenvertaisuuden edistämisestä.

YK:n vammaissopimuksessa valtiolle asetetaan yleinen velvoite, jotta vammaiset henkilöt voivat osallistua poliittiseen toimintaan ja julkiseen elämään. Tämä tarkoittaa sitä, että lainsäädännön ja politiikan laatimisessa sekä toimeenpanossa neuvotellaan vammaisten henkilöiden sekä heitä edustavien järjestöjen kanssa kaikissa heitä koskevissa asioissa. YK:n lapsen oikeuksien komitea on todennut yleiskommentissaan (Lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleiset täytäntöönpanotoimenpiteet, nro 5), että valtion on tehtävä tiivistä yhteistyötä kansalaisjärjestöjen kanssa niiden laajassa merkityksessä, mutta samalla kunnioitettava niiden autonomiaa. Komitean mukaan kansalaisjärjestöillä oli keskeinen rooli yleissopimuksen laatimisessa, ja niiden osallistaminen YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanoprosessiin on välttämätöntä. Se, että lausunnolla olevista asiakirjoista ei tiedoteta laajasti järjestökenttää eikä keskeisiltä järjestötoimijoilta pyydetä lausuntoa, ei vahvista valtioneuvoston ja kansalaisyhteiskunnan välistä luottamusta ja yhteistyön edellytyksiä. Pelkkä toteamus siitä, että Lausuntopalvelu.fi on vapaasti kaikkien käytettävissä ei ole riittävää eikä järjestöjen toimintaa arvostavaa.

MLL pitää myönteisenä ja tärkeänä, että jatkossa kansainvälisten ihmisoikeusvalvontaelinten Suomelle antamat ratkaisut, päätelmät ja suositukset käsitellään vuosittain valtioneuvostossa. Nämä ratkaisut, päätelmät ja suositukset ovat keskeisessä roolissa rasismien torjunnassa ja yhdenvertaisuuden edistämisessä. Ne tulisi käsitellä myös eduskunnassa vuosittain.

Helsingissä 5.6.2024

Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry

Esa Iivonen, vaikuttamistyön johtaja

Kirsi Pollari, erityisasiantuntija

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Mannerheimin Lastensuojeluliiton lausunto on luettavissa myös MLL:n verkkosivuilla:
https://www.mll.fi/article_type/kannanotot-ja-lausunnot/

Pollari Kirsi
Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry